

Nursel DEMİRDEN

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü,
Ankara, Türkiye

Department of Turkish Folklore,
Hacettepe University, Faculty of
Literature, Ankara, Turkey

Bu makale, 28-30 Mart 2018 tarihinde, Kırıkkale Üniversitesi tarafından düzenlenen 1. Uluslararası Müzik Araştırmaları Öğrenci Kongresi'nde sunulan, özeti basılmış olan, sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

This article is the revised and expanded form of the oral paper with a printed summary presented at the 1st International Studies Congress on Music Researches organized by Kırıkkale University on March 28-30, 2018.

Geliş Tarihi/Received: 22.07.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 09.01.2023

Yayın Tarihi/Publication Date:
25.01.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Nursel DEMİRDEN
E-posta: nurseldemirdenn@gmail.com

Atıf: Demirden, N. (2023). "Zülûf" Motifinin Türk Edebiyatına ve Halk Türkülerine Yansıması. *Turcology Research*, 76, 23-31.

Cite this article: Demirden, N. (2023). The Reflection of the "Zülûf" Motif in Turkish Literature and Folk Songs. *Turcology Research*, 76, 23-31.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

“Zülûf” Motifinin Türk Edebiyatına ve Halk Türkülerine Yansıması

The Reflection of the "Zülûf" Motif in Turkish Literature and Folk Songs

öz

Türk kültürü, bünyesinde zengin folklorik bir yapıyı barındıran, Orta Asya'dan Anadolu'ya ve dünyanın çeşitli yerlerine yayılmayı başarmış önemli bir kültürdür. İçerisinde halkbilimine dair pek çok unsuru bulunduran kültürümüzde, genellikle giyim-kuşam kültürü ile birlikte anılan saç şekillendirme/saç tuvaleti de dikkat çeken konulardandır. Tarihî kaynaklarda uzun saçlarıyla anılan, Doğu'nun "güzel" tanımında önemli katkısı olan Türkler, edebî ürünlerinde de saç ve saçın bölümleriyle ilgili kullanımlara sık sık yer vermiştir. Saçın bölümlerini oluşturan "zülûf, kâkül, perçem" Türk Halk Edebiyatı, Klasik Türk Edebiyatı, Tasavvufî Türk Edebiyatı ve Türk Halk Müziğinde çok defa yer bulmuştur. Makalede söz konusu edebî ve müzikal alanlarda "zülûf" motifinin kullanımına yer verilmiştir. Zülûfün kelime anlamı, tarihî Türkçe kaynaklarda nasıl tarif edildiği aktarılmıştır. Zülûfle ilgili olarak edebî ürünlerde yer alan kullanımlar, bu kullanımların fiziksel güzellik unsuru olmasının yanı sıra tasavvufî boyutta ifade ettiği anlamlar kısaca verilmeye çalışılmıştır. Halk türkülerinde kullanılan zülûf motifinin, yazılı edebî ürünlerle paralel kullanımı, türkû metinlerinden kısa örnekler verilerek açıklanmıştır. Çalışma esnasında, zülûf motifinin kullanıldığı seksenden fazla türkû metni tespit edilmiş, bunlardan küçük bir bölümü makalede kısa metinler halinde yer almıştır. Makalede, edebiyatımızın farklı dönemlerinde ortak kullanımların varlığı, bunların halk müziğine yansıması zülûf motifinden hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. Saç tuvaletinin bir unsuru olan zülûfün, edebî geleneklerde ve türkülerdeki kullanımından hareketle, kültürel süreklilikteki yeri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Süreklilik, Saç, Türkü, Zülûf

ABSTRACT

Turkish culture is an important culture that has a rich folkloric structure and has successfully spread from Central Asia to Anatolia and various other parts of the world. Our culture has many elements related to folklore. In this culture, hairstyling/coiffure, usually referred to together with clothing culture, is an aspect that attracts attention. The Turks, who are mentioned as having long hair in historical sources and who have made an important contribution to the definition of the "beautiful" of the East, frequently included the use of hair and parts of the hair in their literary works. The use of lovelock (zülûf), bangs, and forelock, which make up the parts of the hair, has appeared many times in Turkish folk literature, classical Turkish literature, and Sufi Turkish literature, as well as Turkish folk music. The use of the lovelock pattern in the relevant literary and musical fields is mentioned in the article. The meaning of the word lovelock and how it is described in historical Turkish sources are given. The uses in literary works related to the lovelock and the meanings of these uses in the sufi tradition as well as being an element of physical beauty are given briefly. The parallel use of the lovelock pattern used in folk songs (türkû) with written literary products is explained by giving short examples from folk song texts. During the study, more than eighty folk song texts using the lovelock pattern were identified, and a small portion of them were included in the article as short texts. In the article, the existence of common usages in different periods of our literature and their reflection in folk music was examined based on the lovelock pattern. Attempts have been made to analyze the place of the lovelock, which is an element of coiffure, in the cultural continuity, based on its use in literary traditions and folk songs.

Keywords: Cultural Continuity, Hair, Folk Song, Lovelock

Giriş

Tarih boyunca çok çeşitli coğrafyalarda karşımıza çıkan Türkler, geçtikleri yerlerde etkilerini hissettirmiş, kendileri de bu bölgelerden etkilenerek farklı kültürel değerlerle yaşamlarını renklendirmişlerdir. Bu etkiler Türklerin dış görünümünde de farklılıklar oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tarihi kaynaklarda Türkler, giydikleri kürk ve yün giysilerle ve açık saçlarıyla anılan kimseler olarak yer almaktadır (Roux, 2015: 138). Bilinen en eski Türk yazıtları olan Orhun Abideleri'nde saçın günümüz kullanımıyla aynı olarak "saç" şeklinde kullanıldığı bilinmektedir (Orkun, 1994: 70). Eski Türkler saçlarını genellikle salınmış şekilde, bağlamadan kullanmışlardır (Esin, 1978: 106). Bu uzun saçlar 14.yüzyılda bile Türklerin tarifinde kullanılan, vazgeçilmez özelliklerinden biri olmuştur. Uygurlara ait olduğu bilinen bazı minyatür rulo-larında Timurlu devri elbisesi giyen, Özbek bökrü, uzun saçları omuzlarına inen, yuvarlak yüzlü, orta boylu, atlı silüetlerin (Yörükkan, 1965: 191-192) Türk olduğu tahmin edilmektedir. Uzun saçlarıyla nam salmış bu millet, saç konusuna önem vermiş, saç sosyal statü, dini değerler, gelenekler çerçevesinde değerlendirilmiş ve şekillendirmiştir.

Saçın çok çeşitli anlamlarının olduğu, kullanımının günden güne değiştiği fakat zemininde geçmişin izlerinin olduğu, bunun kültürün devamlılığının bir göstergesi olduğu bilinen bir gerçektir. Saç, Türk tarihinde farklı şekillerde modellendirilmiş, bu modellerin oluşmasında çeşitli saç kısımlarının/bölgülerinin önemli rolü olmuştur. Kültürümüzde saç “zülûf, perçem, kâkûl” vb. kısımlara ayrılmıştır. Bu araştırmada saçın bu bölümlerinden olan zülûf hakkında, onun tarihten günümüze hangi amaçlarla kullanıldığına, zülûfün taşıdığı anlamlara, günümüzde dillerden düşmeyen türkülerle bağlantılı olarak yer verilmektedir. Halk türkülerinde sevgilinin güzelliğinin bir parçası olarak andığımız zülûf, düşündüğümüz güzelliğin ötesinde derin anlamlar içermektedir.

“Zülûf” Kelimesinin Anlamı

Zülûf kelimesi yabancı kökenli bir kelimedir. Farsça isim olan zülûf (zülf), “*yüzün iki yanından sarkan saç lülesi*”(Devellioğlu, 1997: 1437), *mahbube* (sevgili) saç (Şemseddin Sami, 2004: 686) anlamlarına gelmektedir. Kelimenin Arapçadaki “gece başlangıcından bir bölük” manasından alınarak Farsçaya geçtiği tahmin edilmektedir (Şükun, 1967: 1077). Bu kelimenin Türk diline tam olarak ne zaman geçtiği bilinmemekle birlikte, kelimenin Türk dünyası açısından önemli bir eser olan Kutadgu Bilig’de kullanıldığı bilinmektedir. Kutadgu Bilig (KB) yazıldığı 11.yüzyılın iki önemli eserinden biridir. Eserde zülûf kelimesi güneşin batışını tasvir ederken kullanılır. Güneş kişileştirilip zülûfünün etrafı kaplamasıyla geceyi getiren bir varlık/belki bir kadın olarak anlatılır:

“Yaşık yandı yerkeyakurdu başın
Yarukdünyâmeñzi karardı ışın
Küdüdtı kesme yaruk yüz tudı
Sewügzülfıtdıyokarukodı”(Arat, 1959a: 332-333)

Günümüz Türkçesine Aktarımı:

“Güneş döndü, başını yere yaklaştırdı; dünyanın aydınlık yüzü kırmızı sise büründü
Perçemini aşağı salıverdi, parlak yüzü kapandı ve güzel zülûf her tarafı kapladı” (Arat, 1959b: 240-241)

şeklindedir. Aynı eserin 4885 ve 118 nolu beyitlerinde *küjek* şeklinde bir kelime bulunmaktadır. Bu kelime devrin ikinci büyük eseri olan DîvânüLugâti’t-Türk’te (kısaca DLT) de geçmektedir. Kelime, bir Türk lehçesi olan Argu¹ lehçesinde saç *perçemi*, *zülûf* (DLT: 197) anlamında kullanılmaktadır. Besim Atalay bu kelimenin DLT’de *küjik* şeklinde geçtiğini ifade etmektedir (Atalay, 2013: 394). 14.yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilen İbni-MühennâLûgati’nde (kısaca İML) şakaklardan sarkan saç manasında *küsek* (Battal, 1988: 50) kelimesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu bilgilerden hareketle, Farsça zülûf kelimesinin 11.yüzyılda Türkler tarafından kullanıldığı, bunun yanı sıra *küjek* kelimesinin Argu lehçesinde kullanılmaya devam edildiği, kelimenin 14.yüzyılda *küsek* şekline dönüşerek varlığını sürdürdüğü bilgisine ulaşılmıştır. Aptullah Battal, İstanbul nüshasının fihristini yazdığı İML’de kelimelerin kenarına iliştirilmiş notlarla ilgili ayrı bir bölüm hazırlamıştır. Bu bölümde, *bolug* kelimesi *zülf*, *yüzün iki tarafına sarkan saçlar* (Battal, 1988: 94) şeklinde açıklanmıştır. Bu açıklamadan da *zülf* kelimesinin yanı sıra *bolug* kelimesinin kullanılıyor olabileceğine ulaşılmıştır. Bu bilgilere ek olarak, DLT’de *dekadınların kullandıkları ve keçi kılından yapılmış sahte zülûf* (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 80) şeklinde açıklanan önjik kelimesi yer almaktadır. Zira bu sahte zülûf, Türk kadınlarının 11.yüzyılda güzellik vb. maksatlarla takma saç kullandıklarının bir göstergesi durumundadır. Selçuklu döneminde de bu zülûflerin kullanılmaya devam edildiği bilinmektedir (Süslü, 1989: 150). Sahte zülûf ilerleyen çağlarda (16. yüzyıl) Osmanlı sarayında Baltacılar olarak adlandırılan saray görevlilerince, tasavvufi bir anlam yüklenerek (Özcan, 1992: 35) kullanılmaya devam edilmiştir. Zülûflü Baltacılar saraydaki görevlerinin çeşitli bölümlerinde zülûflerini başlıklarının içine almak ya da salık bırakmak durumunda kalmışlardır, buna riayet etmeyenler ise kınanmıştır. Zülûflülerin görevlerini kötüye kullanması durumunda cezalandırılmaları da öncelikle zülûflerinin sökülmesi şeklindedir (Koçu, 1960: 127).

Saç Modellerinde Zülûfün Kullanılması ve Divan Edebiyatında “Zülûf” Motifi

Türk kadınları Orta Asya’dan Anadolu’ya çeşitli zamanlarda zülûf kullanmayı tercih etmiştir. Miran’da bulunan 3.yüzyıla ait olduğu tahmin edilen duvar resimlerinde zülûfleri belirgin şekilde tasvir edilmiş insan figürleri bulunmaktadır (Haral, 2006: 228). Hoço’da bulunmuş IX.-X.yüzyıllara ait bir freskte iki kadının ortadan ikiye ayrılmış saçları, perçemi ve şakaklarından aşağı sarkan kıvrılmış durumdaki zülûfleri görülmektedir (Uludaş, 2009: 571). Selçuklu Dönemine ait çini tabaklarda zülûflü kadın tasvirleri görülmektedir. KubadAbad Sarayı çinilerinin (Arık, 2000: 142) bazılarında da zülûflü insan figürleri görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu dönemine gelindiğinde zülûflü tasvirlerin sürdürüldüğü görülmektedir. Müslüman ya da gayr-i Müslim kadın tasvirlerinin bulunduğu minyatürlerde zülûfler göze çarpmaktadır. Kadınlar iç mekânlarda olduğu gibi dış mekânlarda da zülûfleri görünür şekilde tasvir edilmişlerdir (Haral, 2006: 213).

Minyatürlerde Osmanlı kadınının güzelliğine güzellik katan zülûf motifi divan şiirinde de kendini göstermektedir. Klasik dönem şiiri olarak bilinen divan şiirinde çeşitli mazmunlar (kalıplaşmış ifadeler) kullanılmıştır. Bu mazmunlardan sevgilinin güzelliğini anlatmak için kullanılanlar vardır. Sevgilinin güzelliği dünyada görülmemiş bir güzellik olduğu için onun vasıfları da abartılı bir şekilde anlatılır (Levend, 2017: 487). Söz konusu güzellik unsurlarından biri de saç ve saçın bölümleridir. Zülûf bu şiirlerde hem gerçek anlamıyla hem de saç manasında kullanılmıştır. Divan şairleri zülûf “sünbül, duhan, siyehçenber, dūd-ı micmer, ejder, yılan, aşüfte-i serderheva, lam, misk-i Rumi, vs.” (Levend, 2017: 505) kelimelerle birlikte kullanılmıştır.

Divan şiirinde zülûf, şairin hayal gücüyle bağlantılı olarak çok çeşitli anlamlar içerir. Zülûf kimi zaman şairin içine düştüğü bir mekân, kimi zamansa aşğın yeminini bozmasına sebep olan ona kendini ve derdini unutturan tesirli bir şey olur (Deniz, 2004: 262-264). Bazen zülûf aşğın gece gezintisi yapabileceği bir mesire yeridir, bazen de sevgilinin aşkıyla ağzından çıkan “ah” sesinin dumanı durumundadır (Öztoprak, 2004a: 244-249). Zülûf bazen yılanı benzetilir. Aşk ve savaş tanrıçası İştâr’ın elinde tuttuğu yılan gibi uzun hayatı ve aşklarına

1 Arguların günümüz Halaç Türkleri olduğu tahmin edilmektedir (Ölmez, 1995: 16). Halaçlar günümüzde çoğunluğu Tahran’da olmak üzere, İran’da yaşamaktadır. Hindistan ve Afganistan gibi ülkelere yerleşen Halaçların varlığından da söz edilmektedir (Khajeh, 2013: 68-74).

mutluluk getirmemeyi sembolize eder (Tekin, 2009: 190). Sevgilinin aşığı yakalamak maksatlı kullandığı kement² de olabilen zülûf, âşık-ları her bir teline bağlayan bir büyücü gibi de tasvir edilir (Deniz, 2004: 282-293). Zülûf rengi ve kokusu itibarıyla misk ve amberle birlikte anıldığı gibi sümbüle, yasemine, şebboya vb. güzel kokulu çiçeklere de benzetilir (Öztoprak, 2004b: 315-332).

Halk Türkülerinde “Zülûf” Motifi

Geçmiş çok eski yüzyıllara dayanan Türk halk şiirinin pek çok örneğinde “zülûf” motifiyle ilgili kullanımlar olduğu bilinir. Saz şairleri, sevgilinin güzelliğini anlatırken onun saçından, perçeminden, zülûfünden bahsetmeden geçemezler. 16.yüzyıl saz şairi Kul Mehmed siyah zülûfünü boynuna saran dilberin kulu olduğunu söylerken (Sakaoğlu, 2013: 130) 17.yüzyıl halk şairi Gevherî sevgilinin saçına sahip çıkar, onun siyah zülûfünün ucuna bend olduğunu (bağlandığını), sevgilinin saçıyla asılmaya (Elçin, 1984: 209’dan Alptekin ve ark., 2014: 55) razı olduğunu söyler. Aynı dönem şairlerinden Karacaoğlan aşağıdaki dörtlükte kendisini yolundan eğleyen buğday benizli, zülûf dolaşık yardan yakınır:

*“Karşidan karşıya yanar bir ışık
Bunu söyleyenin dilleri âşık
Bir buğday benizli zülûf dolaşık
Gitme deyi beni yolda eğler var”* (Elçin, 2004: 167)

Yine Karacaoğlan başka bir şiirinde yarin zülûfünden, gül yerine koklamak için, tel ister (Sakaoğlu, 2004: 410-411’den Alptekin ve ark., 2004: 61). Dadaloğlu, bir şiirinde zülûfünün telleri reyhan kokulu bir dilbere meylettiğini anlatır (Öztelli, 1962: 87). 18.yüzyıl halk şairi Şermî kendisini bir av gibi yakalayıp bırakmayan, zülûf kement gibi olan (Köprülü, 1962: 433’ten Alptekin ve ark., 94) sevgilisinin kendisinin ne halde olduğunu bilmediğinden dem vururken 19.yüzyıl şairi Zihni, yaralanan sinisini iyileştirmek için zülûf kement sevgilisini çağırır (Sakaoğlu, 1988: 88’den Alptekin ve ark., 2004: 109). Aynı çağda yaşamış olan Âşık Zeynî yâriden hatıra olarak zülûfünün telini ister (Deniz, 1996: 65’ten Alptekin ve ark., 2004: 133), bu teli kokusundan dolayı sümbüle benzetir; Ruhsatî ise sümbül ve gül gibi kokulu yarin zülûf telinin kendisini öldürdüğünü (Kaya, 2005: 172’den Alptekin ve ark., 2004: 150) belirtir. Yapılacak geniş çaplı literatür çalışmaları, bu örneklerin sayısını artırabilir.

Tasavvufi Gelenekte “Zülûf” Motifi

Divan şairinin ve halk şairinin genellikle dünyevî aşkı anlatmak için kullandığı “zülûf” motifi tasavvufî açıdan da derin anlamlar içerir. Tasavvufta zülûf “zât-ı ahadiyetin sıfatı” (Levend, 2017: 48) yani Allah’ın sıfatı, Allah’ın birliğinin sıfatı manasında kullanılır. Zülûf, Tanrının sıfatlarının görüldüğü âlem (Gölpınarlı, 1985: 157) olarak kabul edilebildiği gibi O’nun varlığına küfr (Gölpınarlı, 1985: 158) eden (burada küfr inkâr etmek, örtmek manasındadır) manasında da kabul edilir. Bazı beyitlerde, zülûf Allah’ın tecellisi olarak kabul edilir, dağınık zülûf, Allah ile kulu arasında kopmaz bir bağı temsil eder (Deniz, 2004: 277). Tasavvufî gelenekte zülûfün başka kullanımları da vardır. Örnek olarak, Yunus Emre Divanı’nda dost zülûfünün, şairi ve binlerce Mansur’u astığı anlatılır (Tatçı, 1990: 55,211). Pir Sultan Abdal da Mansur’un (Hallac-ı Mansur) idamı gibi yârin zülûfünün telinde asılmaya geldiğini (Öztelli, 1985: 227) belirtir. Kul Nesimi, bulunduğu zor durumda kendisini Mansur gibi zülûfüne asmak isteyen yârine sitem eder (Öztelli, 1969: 73). Burada yârin zülûfünün teli ile idam ipi özdeşleştirilir. Şeyh Galip, âşıklığından kaynaklanan düşüncelerinin sazını, sevdiğinin sümbül kokulu zülûfünün tellerine bağladığını, “âh” sesinin muhayyer sümbül makamından çıktığını anlatır (Gölpınarlı, 1953: 48). Bazı şiirlerde zülûf, açık ifadelerle dini değerlerle birlikte kullanılır. Nesîmîyarinin zülûf ile ruhunun karışlığını mushafta (Kur’an’da) Nur ve Dûhân sureleri olarak bulduğunu belirtir (Köprülü, 2006: 46). Kul Nesimi yârin yüzünü Kâbe’ye, zülûfünü de Kâbe örtüsüne benzetir (Öztelli, 1969: 73). Bazı şiirlerde sevgilinin zülûf telinin hediye olarak istendiği, yârin zülûfünün tellerinin seyredildiği vb. pek çok örnek divan şiirinde ve tasavvufî Türk halk şiirinde bulunmaktadır.

Halk Türkülerinde “Zülûf” Motifi

Zengin halk kültüründen kaynağını alan türküler, nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar gelmiştir, yeni türküler üretilmeye, söylenmeye de devam etmektedir. Türküler ezgileriyle olduğu kadar, bünyelerinde barındırdıkları sözlerle, anlatımlarla da varlıklarını sürdürmeye, kalıcılıklarını korumaya devam etmektedir. Türküler, ezgilerini şekillendiren söz kalıplarına sahiptir. Bu söz kalıplarının günümüze taşınmasında sembol ve motiflerin önemli bir yeri vardır (Mirzaoğlu, 2015: 36). Türkülerin içerdiği motifler, türkünün ortaya çıkışından itibaren anlamını az ya da çok koruyarak varlığını sürdürmeye devam ederler.

Yukarıda divan şiiri, halk şiiri ve tasavvufî şiirde kullanımını gördüğümüz “zülûf” motifi, türkülerde de kullanılmıştır ve kullanılmaya devam edilmektedir. Türküler her ne kadar halk şiirinin ezgiyle bütünleşmesi gibi görülse de içerisinde geçen ifadeler divan şiiri gibi farklı edebî üsluplardan izler de taşıyabilmektedir. Bunun en belirgin özelliği divan edebiyatı ile ilgili bahiste kısaca değindiğimiz zülûfün kemende, başa benzetilmesi, güzel kokulu olması vb. özelliklerinin türkülerde kullanılmasıdır. Divan şiirinde, halk şiirinde kullanılan “zülûf” ile ilgili kalıplaşmış kullanımlar/mazmunlar türkülerde de yerini bulmaktadır.

Aşağıda ele alınan türkü bentlerinin özellikle ilk dizelerinin çoğunda, sevgilinin güzelliğinin anlatıldığı, bu anlatımda “zülûf” motifinin bulunduğu görülmektedir. Türkülerde ilk dizelerin sadece “dolgu dizesi” olmayabileceği, bu dizelerin türküde anlatılan olay ya da durumla ilgili olabileceği (Mirzaoğlu, 2015: 310) unutulmamalıdır. İlk dizelerde zülûfünün rengi, şekli vb. ile anlatılan sevgili, âşığını kendine görünmez bağlarla bağlayarak türkünün söylenmesine sebep olmaktadır.

Makale hazırlanırken “zülûf” motifinin kullanıldığı seksenden fazla türkü incelenmiş, bunların arasında motifin farklı kullanımlarına göre gruplandırmalar yapılmıştır. Bu gruplandırmalar zülûfün rengine, şekline, vücudun diğer bölümleriyle kullanımına göre düzenlenmiştir. Aşağıda söz konusu gruplandırmanın maddelerine yer verilmiştir:

2 ¹“Kement: 1. Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmekli, kaygan uzun ip. 2. esk. idam için kullanılan yağılı kayış” (TDK, 2022). “Kement: Bir savaş aracı olmasının yanında sevgilinin saç, zülûf ve kâkülü bazen kement olarak düşünülür. Bu durumda âşıkları avlamak ile yükümlü görünür” (Pala, 2015: 266).

- Zülfün rengi(Kara/siyah, sarı, mor, kınalı)
- Zülfün şekli (tel, dağınık, deste, perde, düzgün, top, çengel, halka)
- Zülûf ve vücudun diğer bölümleri (gerdan, yanak, yüz)
- Zülûfle ilgili diğer kullanımlar

Zülûf çoğunlukla siyah, kara rengiyle anılan bir motif olarak türkülerde yer almaktadır. Bunda Türk insanının saç yapısının genellikle koyu renklerde olmasının payı olduğunu düşünmek mümkün olduğu gibi, siyah rengin ardında saklayabileceği anlamları da düşünmek gerekir. Siyah renk Türk kültüründe gücü, gerçeği, olumsuz, ölümü, üzüntüyü, vb. pek çok anlamı barındırır (Çoruhlu, 2000: 183). Türkülerde de zülûf genellikle bu anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda yer alan iki adet türkü metni buna örnek verilebilir:

*“Ne ağlarsın benim zülfü siyahım
Bu da gelir, bu da geçer ağlama
Göklere erişti figanım ahım
Bu da gelir, bu da geçer ağlama”*(Kolektif, 2000: 613)

*Ah edip ağlama zülfü siyahım
N’olur gözyaşını sil de gidelim
Gönül vurgunuyum yaram çok derin
N’olur gözyaşını sil de gidelim”* (Kolektif, 2006: 10)

Yukarıda yer alan türkü dördlüklerinde, hüznün hâkimdir. Zor günler yaşandığı, bu günlerin geçici olduğu vurgulanmaktadır. Siyah zülûf türküye renk vermiş, türkünün hüznü, ağır, kasvetli havasını yansıtmıştır. Siyah zülûf bazı türkülerde gençlikle birlikte anılmaktadır:

*“Siyah zülfün tellerine
Muhabbetin yellerine
Kurban olam dillerine
(Bağlantı)
Canım yâr, ruhum yâr, hayranın var
Yâr senin kaşın, yâr senin gözün kapkara kapkara, gönlüm yara
Daha gençken benim yaşım
Ağarıyor saçım başım
İnci gibi senin dişin
(Bağlantı)”*(Kolektif, 2000: 698)

Türküde geçen siyah ve kara kullanımları, yârin gençliğini anlatmaktadır. Gençlik yaşın küçüklüğünü, yaşlılığa uzaklığı anlatmakla birlikte gücün de belirtisidir. Genç yaştaki yârin siyah zülfü, âşığı hayran bırakmaktadır.

Türkülerde siyah saç rengi hâkim olmakla birlikte sarı saçlı yâr için söylenen türküler de bulunmaktadır. Aşağıda yer alan iki farklı türkü bendinde zülfü sarı sevgiliyle ilgili anlatımlar bulunmaktadır. Her iki türküde de yâre yoğun duygular beslenmekte, kuvvetli özlem duyulmakta, bu duygular “sarı zülûf” ile ifade edilmektedir:

*“Tel sarı zülûf sarı
Dağlara saldım yâri
Dağlar Allahın seversen
Tez gönder nazlı yâri”*(Kolektif, 2000: 740)

*“Saç sarı zülûf sarı
Kars’a yolladım yâri
Sen Mevlâ’yı seversen
Tez gönder gelsin yâri”* (Kolektif, 2000: 702)

Türkülerde az da olsa farklı renkte zülûflere rastlamak mümkündür. Mor zülûf bunlardan biridir. Mor rengin, zülfün sümbül, menekşe gibi çiçeklere benzetilmesinden dolayı kullanıldığı düşünülebilir.

*“Eğile de selvi boylum eğile
Yel vurdukça mor zülûfler dağıla
Güzel olan nerde olsa seville
Çirkin sevilir mi leyli hor belli belli”* (Kolektif, 2000: 805)

Türkülerde kınalı saçın yer aldığı dizeler de bulunabilmektedir. Kına çeşitli gelenekler çerçevesinde el için kullanıldığı gibi saça da uygulanan renk verici bir maddedir. Türk kültüründe kına, adanmışlık ve şadlık (sevinç) simgesidir (Kalafat, 2008: 74). Kına yakılan canlı cansız varlıklar birer adak olarak kabul edilip, mukaddes olduklarına inanılır. Bundan dolayı koruma altına alınırlar (Kalafat, 1990: 91). Aşağıda kınalı zülûfleri anlatılan ağlamaklı kişinin de böyle değerli bir varlık olduğu düşünülebilir:

*“Eli kolu sıvalı
Zülûfleri kınalı
Yârinden ayrı kalmış da
Ayleyip durur zavallı”* (Kolektif, 2000: 445)

Bazı türkülerde zülfün şekline, toplu ya da dağınık durduğuna dair bilgiler verir. Türkülerde “tel tel olmuş” zülfle ilgili anlatıma çok sık rastlanır. Sevgilinin tel tel zülüfleri âşğın ilk dikkat ettiği şeylerdendir. Tel tel zülüfler aynı zamanda sevgilinin kendisine de zarar verebilecek kadar keskindirler. Bazı türkülerde de zülûf telinin sevdalılar arasında bir bağıllık simgesi olduğu görülmektedir. Aşağıdaki iki türkü metni buna örnek olarak verilebilir:

“Dedim dilber didelerin ıslanmış
Dedi çok ağladım sel yarasıdır
Dedim dilber yanakların dişlenmiş
Dedi zülûf değdi tel yarasıdır” (Kolektif, 2006: 259)

“Sen beni sevseydin arar bulurdun
Zülfünün telinden bağlar dururdun
Madem ayrılıkmış senin muradın
Niçin beni ateşine yandırdın” (Kolektif, 2000: 556)

Bazen telli zülfün turnalara söylendiği, turnanın yâr gibi görüldüğü türkülerle de karşılaşılmaktadır. Aşağıda Âşık Veysel’in telli turnaya söylediği, bütününde çeşitli simgeleri kullandığı bir türkünün kısa bir bölümü yer almaktadır:

“Havalanma telli durnam,
Uçup gitme yele karşı,
Yıldız yıldız dön dön
Zülûflerin tel tel olmuş
Yıldız yıldız yıldız dön dön” (Kolektif, 2000: 455)

Türkülerde yârin zülfünün bazen karışık, dağınık halde olduğu anlatılır. Bu karışık saç kimi zaman hüznün, belirsiz geleceğin, ayrılığın ıstırabıyla birlikte anlatılırken kimi zaman da yârin nazlı kişiliğini tasvir etmek için kullanılır. Aşağıda yer alan iki türkü metni buna örnek olarak gösterilebilir:

“Ela gözlüm ben bu elden gidersem
Zülfü perişanım³ kal melûl melûl
Kerem et aklından çıkarma beni
Ağla gözyaşını sil melûl melûl” (Kolektif, 2006: 305)

“Goyunguzugarışık
Yağ bastım gaşıkgaşık
Gaşları galem gibi
Zülûfleri sarmaşık” (Kolektif, 2006: 257)

Yukarıdaki dörtlükte yârin saçının sarmaşığa benzetilmesi, “sarmaşık” ve “aşk” kelimeleri arasındaki münasebeti hatırlatır. Aşk, Arapça bir kelime olup “ışk” (sarmaşık) kelimesinden türemiştir. Türkünün yaratıcısı yârin zülfünü sarmaşığa benzetirken bu ayrıntıyı göz önüne almış olabilir.

Dağınık zülûflü yârin zülfünü taraması, toplaması da söz konusu olabilir. Burada zülûften kastın saç olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Aşağıda yer alan üç türkü metni bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

“Yalı kenarında zülfüm tararım (aman aman)
Zülfüm tarağımı kaybettim ararım (aman aman)
Benim yoktur kimsese hiç zararım (aman aman)
Hanım senin pamuk ellerin kınalı (aman aman) (Kolektif, 2000: 776)

“Zeynep’e yaptırdım altından tarak
Tara zülûflerin bir yana bırak
Zeynep’e gidemem yollar pek irak (Kolektif, 2000: 816)

Bayburt’ta bir güzel bir meral gördüm
Zülûflerin yüzünde taralı gördüm
Ben yârı gördüm” (Kolektif, 2006: 437)

Türkülerde perde zülûflerin de anıldığı görülmektedir. Perde zülûf muhtemelen yüzü örtecek şekilde düzenli bir biçimde yüze yayılmış zülûf anlatılmaktadır.

“Kız zülûflerin perde perde
Sen uğrattın beni derde
Al tavanlı yüksek evde” (Kolektif, 2000: 554)

Türkülerde “zülûf” motifi ilgili en sık karşılaşılan kullanımlardan biri deste zülûftür. Yârin zülûfü deste deste olduğu gibi âşığı tarafından dağınık zülûflerin destelenmesi de istenebilir. Aşağıda yer alan iki türkü metni bu duruma örnektir:

"Kırmızılar giymiş alınan oynar
Deste zülûflerin telinen oynar
Yâr beni bırakmış elinen oynar
Elinen oynayan yâri neyleyim"(URL1)

"Bağa gel bostana gel hanım
Zülûfün destele gel hanım
Eğer anan goymazsa hanım
Yalandan hastalan gel hanım"(Kolektif, 2006: 97)

Top zülûflü yâr ile ilgili anlatımlar da türkülerimizde çokça bulunmaktadır. Top zülûfün adı bazen "punça" olarak anılmakta, bazen aynı şekliyle kullanılmaktadır. Top zülûften kasıt kıvrımlı zülûftür. Aşağıda yer alan iki türkü metni buna örnektir:

"Siyah zülûfün punçapunça
Yâr yanaklar benzer turunca
Emrah'a göründü gence
Yâr o yandı men de yanaram"(Kolektif, 2000: 697)

"Su gelir akmak ister
Top zülûf yaşmak ister
Şu benim deli gönlüm
Yâre kavuşmak ister"(Kolektif, 2000: 730)

Yukarıdaki kullanımların dışında kullanımına az da olsa rastlanan zülûf çeşitleri bulunmaktadır. Çengel zülûf, halka zülûf ve düzgün zülûf bunlardandır. Aşağıda bu zülûf şekillerinin bulunduğu üç adet türkü metni yer almaktadır:

"Engel meneşselim engel
Zülûfleri çengel mengel
Aramıza girdi engel"(Kolektif, 2000: 596)

"Güzel ne güzel olmuşsun
Görülmeyi görülmeyi
Siyah zülûfün halkalanmış
Örülmeyi örülmeyi" (Kolektif, 2006: 436)

"Gelin olan uzun olur
Zülûfleri düzgün olur
Kurban olam sarı gelin
Bizim düğün güzün olur"(Kolektif, 2006: 386)

Türkülerde zülûfün yüzün, vücudun diğer bölümleriyle birlikte anıldığı da görülür. Yüz, yanak, gerdan bu bölümlerdendir. Yârin zülûfi kimi zaman yüzünü kapatamayacak haldedir kimi zaman da âşığı baştan çıkaracak kadar davetkârdır. Aşağıda buna örnek olarak dört türkü metni yer almaktadır:

"Zülûf sıra yüz örtmez
Sevda serimden gitmez
Senin bana ettiğün
Gavur İslâm'a etmez" (Kolektif, 2006: 5)

"Gerdan girar gamzen eğer
Zülûf topuğuna değer
Her âşık bin tarif diyer
O mahcemala Züveyda"(Kolektif, 2000: 465)

"Karaser deresi bükülür gider
Zilifler gerdana dökülüp gider, (aman vay gider)
Bir yiğit de sevdiğini almazsa
O yiğidin ömrü sökülüp gider, (sökülüp gider)" (Kolektif, 2000: 601)

"Urfa bir yana düşer
(Antep bir yana düşer)
Zülûf gerdana düşer vay
Bu nasıl baş bağlamak
Her gün bir yana düşer vay"(Kolektif, 2000: 756)

Türkülerde yârin zülûfünün âşığı bağlayıcı özelliğinin olduğu görülür. Bu, divan edebiyatındaki örneklerle benzerlik gösterir. Ayrıca zülûfün kemende benzetilmesi sözlü şiirimize özgü bir durumdur (Mirzaoğlu, 2015: 320). Zülûf bir bağ, bazen de kement gibi âşığın boynuna geçer ve onu sevgiliye bağlar, sevgiliden uzaklaşmasını engeller. Burada tasavvufî anlamlar gizli olabileceği gibi beşerî aşkın izleri de görülebilir. Aşağıda bu duruma örnek olarak iki türkü metni bulunmaktadır:

"El ne bilir yâr aşkına yandığım
Mecnun'a dönüp del eyler beni
Aşkın kemendini atar boynuma
Bağlar zülûfünüköl'eyler beni"(Kolektif, 2006: 303)

"İzzeti der ne hikmet iş
Uyur iken gördüm bir düş
Zülûflerin kemend etmiş
Yâr boynuma dahtı geçti"(Kolektif, 2000: 588)

Bazı türkülerde zülûfün rüzgâr/yel ile birlikte anıldığı görülür. Türkülerde yel, sevgilinin kokusunu getiren, âşıklar arasındaki gizli mesajları taşıyan bir iletişim aracı olduğu gibi, sevgilinin güzelliğine estetik bir görünüm katan (Mirzaoğlu, 2015: 317-318) yardımcı bir unsur da olabilmektedir. Rüzgârın/yelin zülûf hareketlendirmesi âşğın kendinden geçmesine sebep olur. Bu duruma örnek olarak aşağıdaki iki türkü metni verilebilir:

"Açma zülûflerin yellere karşı
Senin zülûfün benim telim değil mi
Bülbül feryât eder güllere karşı
O yâr benim gülüm gülüm değil mi"(Kolektif, 2006: 5)

"Ark altında su doldurur
Zülûfünü yel kaldırı
Bakışı adam öldürür
Kaçam diye söz ediyor
Kaçmam diye naz ediyor"(Kolektif, 2000: 651)

Türkülerde zülûfün hediye, hatıra olma özelliğinin varlığına da şahit olunur. Yârın zülûf, tıpkı divan şiiri, halk şiiri ve tasavvufi şiirde olduğu gibi paha biçilmez bir hediye durumundadır. Zülûfün teli âşık için sevgilisinden bir bergüzar/hatıra olup, sevgilinin kokusunu taşır, güzel yüzünü hatırlatır. Sevgilinin saçını hatıra olarak vermesi, günümüzde az da olsa devam eden bir gelenektir. Genç kız askere giden sevgilisine, onu daima hatırlasın diye saçından bir tutam verir. Aşağıda bu köklü geleneğin bir türküdeki yansıması görülmektedir:

"Gine haber gelmiş dostun elinden
Durmuyup sevdiğim gelesin demiş
Bergüzar göndermiş zülûfün telinden
Saldığım haberden bilesin demiş" (URL2)

Zülûf türkülerde âşık için pek çok şey ifade eder, çok farklı kalıplarla kullanılır. Kimi zaman seyirlik bir güzellik olarak yer alır, kimi zaman ateş olup âşğın gönlünü yakacak kadar tehlikeli olabilir. Bu farklı kullanımlardan bazı örnekler aşağıdaki iki türkü metninde yer almaktadır:

"Menevşe sümbülde boynunu bükür
Garip olanlar da derdini döker
Zülûflerin dökmüş alemler yakar
Acep sevdiğinin eşi varm'ola"(Kolektif, 2006: 147)

"Kaşların zülûfkâr çeker kervana
Merhametin çoktur gelir imana
Dilber yüzün benzer şems-ü tebana
Örtme zülûflerin seyristan olur" (Kolektif, 2006: 68)

Sonuç

Çalışmada "zülûf" motifinin yüzyıllardır Türk kültürünün çeşitli alanlarında, özellikle de halk şiir, divan şiiri ve tasavvuf şiirinde kullanılmaya devam edildiği görülmüştür. Kelimenin 11.yüzyılda, Türk lehçesi olan Arğu lehçesinde farklı bir karşılığı olduğu, bunun 14.yüzyılda değişim gösterdiği tespit edilmiştir. Zülûf kelimesinin kökenine ve Türkçe metinlerde kullanımına yer verilmiştir. Tasavvufi gelenekte ilahî aşkın anlatımında kullanılan "zülûf" motifi, divan şiirinde, halk şiirinde ve halk türkülerinde beşerî aşkın anlatımı için kullanılmıştır. Motifin yüzyıllardır kullanıldığı, kalıp ifadelerde yer aldığı, bu kalıp ifadelerin türkülerde de yer bulduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, "zülûf" motifi çerçevesinde türkülerin zengin Türk kültürüne ve edebî geçmişe dayalı bir kaynağı olduğu görülmüştür. Bentlerinin bir kısmı verilen türkü örneklerinde, yârın güzelliğinin anlatımına yer verildiği, bu kapsamda "zülûf" motifinin kullanıldığı, motifin "güzel" in tasvirinde vazgeçilmez bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Türkülerde kullanılan "zülûf" motifinin şekil, renk, anlam açısından çok çeşitli kullanımları olduğu görülmüştür. Günümüzde halen sürdürülen saç/zülûf hediye etme, saçta kına yakma gibi geleneklerin türkülerde yer aldığı, bu bilgilerin sonraki nesillere aktarıldığı tespit edilmiştir. Türkü bentlerinde ilk dizelerde kullanılan "zülûf" motifinin türküye giriş mahiyetinde olduğu kadar, türkünün devamıyla bağlantılı olarak kullanıldığı görülmüştür.

Türküler her kesimden düşünceyi, insanı, kavramı içine alabilecek kadar kapsayıcı olup bunları çeşitli simgeler, semboller ve motiflerle gelecek nesillere aktaran, uzun ömürlü sanatsal yaratımlardır. Türküler Türk kültürünün önemli simgelerinden olarak, içindeki açık ya da gizli mesajlarıyla yaşamaya devam edecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Arat, R. R. (1959a). *Kutadgu Bilig I*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arat, R. R. (1959b). *Kutadgu Bilig II*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arık, R. (2000). *KubadAbad-Selçuklu Saray ve Çinileri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atalay, B. (2013). *Kaşgarlı Mahmud Divanü Lûgat'it Türk*. Cilt I, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Battal, A. (1988). *İbni-Mühennâ Lûgati*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. Kabalıcı Yayınevi.
- Deniz, R. (1996). *Erkiletli Âşık Hasan (Zeynî) Hayatı ve Şiirleri*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Deniz, S. (2004). *Divan Şiiri Güzelinin Saç Şekli*. Saç Kitabı (Ed. E. Gürsoy Naskali) Kitabevi.
- Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi.
- Elçin, Ş. (1984). *Gevherî Divanı/ İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2015). *Kaşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Esin, E. (1978). İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Gölpınarlı, A. (1953). Şeyh Galip. Varlık Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1985). *100 Soruda Tasavvuf*. Gerçek Yayınevi.
- Haral, H. (2006). *Osmanlı Minyatüründe Kadın (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Kalafat, Y. (1990). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kalafat, Y. (2008). *Dedem Korkut Daş Oğuz Elleri*. Berikan Yayınevi.
- Kaya, D. (2005). *Âşık Talibî Coşkun*. Sivas Belediyesi Kültür Yayınları.
- Khajeh, B. H. (2013). *İran'da Yaşayan Halaç Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçu, R. E. (1960). *Topkapı Sarayı*. İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kolektif Şirketi.
- Kolektif. (2000). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 2*. TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Kolektif. (2006). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1*. TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Köprülü, F. (1962). *Türk Sazâirleri III*. Milli Kültür Yayınları.
- Köprülü, F. (2006). *Divan Edebiyatı Antolojisi*. Akçağ Yayınları.
- Levend, A. S. (2017). *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. Dergâh Yayınları.
- Mirzaoğlu, F. G. (2015). *Halk Türküleri*. Akçağ Yayınları.
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, M. (1995). Halaçlar ve Halaçça. *Çağdaş Türk Dili*, 84, 15-22.
- Özcan, A. (1992). Baltacı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5, 34-35.
- Öztelli, C. (1962). *Koroğlu ve Dadaloğlu*. Varlık Yayınevi.
- Öztelli, C. (1969). *On Yedinci Yüzyıl Tekke Şairi Kul Nesimi*. Türk Etnografya Folklor ve Turizm Derneği Yayını.
- Öztelli, C. (1985). *Pir Sultan Abdal*. Özgür Yayın-Dağıtım.
- Öztoprak, N. (2004a). Divan Şiirinde Güzelin Saç Rengi. *Saç Kitabı* (Ed. E. Gürsoy Naskali). Kitabevi.
- Öztoprak, N. (2004b). Divan Şiirinde Güzelin Saç Kokusu. *Saç Kitabı* (Ed. E. Gürsoy Naskali). Kitabevi.
- Pala, İ. (2015). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Roux, J.P. (2015). *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl* (Çev. A. Kazancıgil- L. A.Özcan). Kabalıcı Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (1988). *Bayburtlu Zihni*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2004). *Karaca Oğlan*. Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2013). *Türk Saz Şiiri. Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sami, Ş. (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları.
- Süslü, Ö. (1989). *Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Şükun, Z. (1967). *Farsça-Türkçe Lugat*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. (1990). *Yûnus Emre Dîvânı/ İnceleme*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- TDK/Güncel Türkçe Sözlük(2022). <https://sozluk.gov.tr>
- Tekin, G. A. (2009). Divan edebiyatındaki bazı motiflerin mitolojik kökenleri. *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, 33(2), 181-200.
- Uludaş, B. A. (2009). Türkistan'dan Osmanlıya Türk kadınının saç tuvaletleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 183, 563-588.
- Yörükân, B. (1965). Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki albümlerde bulunan bazı rulo parçaları. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (1), 188-199.

Web Kaynakları

URL1:<https://www.repertukul.com/YOLLAR-SENI-GIDE-GIDE-USANDIM-3021>(Erişim tarihi:20.05.2022).

URL2:<https://www.repertukul.com/GINE-HABER-GELMIS-DOSTUN-ELINDEN-625>(Erişim tarihi:20.05.2022).

Structured Abstract

Turkish culture is a rich culture formed over long centuries. Folk culture consists of various fields of study such as place of residence, items used in daily life, economy, nutrition, and clothing. Clothing has an important place among them. Traditional clothing and ornaments are important in terms of describing the appearance of the Turkish people from historical times to the present. Hairstyling is also an important aspect of appearance. Turks are described as "long-haired, beautiful" people in historical sources of other peoples. Hair has a symbolic value in terms of religious value, social status, and traditions in Turkish culture. This value is also reflected in the written and oral products of Turkish literature.

The Persian word "zülûf" (lovelock), which means "rings of hair hanging on both sides of the face", appears in different forms in historical Turkish records. It is seen that the words "küjek", "küsek", and "bolug" are used in the sense of "lovelock" in the sources of the 11th century and later. Lovelock is used both for natural hair and for artificial hair made from goat hair in historical sources. During the Ottoman period, there were officials with the title of "Axeman with Lovelock" working in the palace. There are historical records of these officials being punished in the event of malpractice by their lovelocks being ripped off them. The lovelock was not only an ornamental element but also had a place in palace life as a symbol with sentimental value.

The lovelock pattern has been used frequently in the literary tradition. In divan literature, the lovelock was used to express the beauty of the lover. Attempts have been made to depict the beauty of a beloved by making a comparison between her lovelock and beautiful flowers such as the hyacinth, jasmine, and gillyflower. In some texts, the beloved's lovelock fulfills the function of a rope to catch the lover. At times the lovelock has been described as the recreation area where the lover takes a night stroll, and sometimes as the smoke of the lover's sigh. In Turkish folk literature, the lovelock has been used in similar ways to in divan poetry. In some texts, it has been used along with beautiful flowers to describe the beautiful scent of the beloved, and in some texts as a rope used to catch the lover. In Sufi Turkish literature, the lovelock has been used in association with the reflection of God on the Earth. In some sufi texts, the execution of religious leaders was described using the lovelock pattern. There are also examples where the lovelock is used by analogy with the Kaaba cover.

Folk songs, formed by the combination of words and melody, embody cultural richness. Pattern expressions (propositions) used in folk songs are expressions that can be used in common in texts belonging to different regions. Propositions containing the lovelock pattern have been used in folk songs. The use of this pattern, especially in the first lines of ballads, makes it easier to access the folk song. However, the only purpose here is not to access the folk song, but to use the expressions compatible with the theme of the folk song in the first lines. The lovelock pattern used in folk songs is the precursor of emotions such as beauty, love, affection, and sadness, and the events to be recounted throughout the folk song. During the literature review conducted during the preparation of the article, it was found that the lovelock pattern was used in more than 80 folk song texts. The relevant parts of these texts are given in the Turkish full text of the study, with short examples. When the patterns in the analyzed folk songs were reviewed in groups, the following titles emerged:

- The color of the lovelock (dark/black, yellow, purple, dyed with henna)
- The shape of the lovelock (stringy, messy, ball-shaped, hook-shaped, ring-shaped)
- Lovelock and other parts of the body (neck, cheek, face)
- Other uses related to lovelock

In texts where there are uses related to the color of the lovelock, black, yellow, and purple lovelocks are mentioned. Black is used in Turkish culture to describe negativity, death, sadness, and difficulties. The lover's black lovelock is also used to describe the negativity and sadness of the incident. In some texts, a black lovelock is also used to describe the youth of the beloved. In a small number of texts, usage related to a lovelock dyed with henna is also seen.

In shape-related uses, stringy, messy, curtain, ivy-shaped, ball-shaped, hook-shaped, and ring-shaped lovelocks are included in texts. The stringy lovelock of the beloved helps to establish a bond between her and the lover. These lovelocks also have sharpness that can harm the body of the lover. Demoiselle cranes, an important bird of the Anatolian landscape, are also found in folk songs, establishing a relationship with the string lovelock of the beloved. The curtain lovelock pattern was used by the beloved to cover her face and to be a reason for mystery. The ball-shaped lovelock was expressed by the word "punça" and used to describe the curled lovelock.

In examples where other parts of the body and the lovelock pattern are used together, the face, cheek, and neck appear as important parts. The beloved's lovelock may be too short to cover her face. In some examples, the lovelock is long and extends to the beloved's neck. This lovelock is seductive for the lover. The use of the lovelock with other parts of the body is largely used to describe the beauty of women and to emphasize the extent of beauty.

Lovelock is used in different meanings apart from being an element of beauty. The lovelock of the beloved is used in ballads as a rope that binds the lover to the beloved. Thus, the lover cannot leave his beloved, even if he wants to. In some texts, lovelock is used together with the wind. The beloved's opening her lovelock in windy weather ensures that her secret messages are conveyed to her lover. The messages in the lovelock reach the lover via the wind. In some texts, the lovelock features as a gift. This is a Turkish tradition and involves girls giving a small piece of their hair to their lovers who are joining the army. Hair is a souvenir between lovers so that they do not forget each other. A piece of the lovelock that the beloved gives to her lover is very precious because it carries the scent of the beloved.

Regarding the reflection of the lovelock pattern in literature and folk music in Turkish culture, it was concluded that among the existing written works the word "zülûf" (lovelock) was used in the *Kutadgu Bilig* and *Dîvânü Lugâti't-Türk* from the 11th century and *İbni-Mühenna Lûgati* from the 14th century. In addition, it was seen that lovelock is also expressed with the words "küjek", "küsek", and "bolug". It has been determined that there is a similarity in form and sense between the usages in folk poetry, divan poetry, the sufi tradition, and folk songs. The color, shape, smell, and length of the beloved's lovelock are used by analogy with various flowers. It has been established that the beloved uses her lovelock as a means to bind her lover. From the sufi perspective, the lovelock is believed to be the reflection of God on the Earth, and the executions of religious leaders are explained implicitly by using the lovelock pattern. It has been seen that the tradition of giving hair continues to be kept alive in folk songs. It was determined that the lovelock pattern used in the first lines of folk songs is used in relation to the theme of the folk song, as well as the introduction to the folk song.

The folk songs are inclusive enough to include thoughts, people, and concepts from all walks of life. They continue to transmit their cultural richness to future generations through icons, symbols, and patterns. In terms of ensuring the continuity of Turkish culture, folk songs will continue to live on with their explicit and implicit messages.